

SÜLI ATTILA: PETŐFI SÁNDOR, A KATONA (1823-1849)

Petőfi Sándor Kiskőrösön született, 1823. január 1-jén, Petrovics István hentesmester, mészárszék-bérlő és Hruz Mária fiaként. Magyar, nemesi származású, evangélikus, gimnáziumot végzett. 1839–1841 között közvitéztként szolgált a 48. soproni székhelyű soryalozezredben, majd vándorszínész, 1844-ben lapszerkesztő és költő Pesten. A pesti márciusi forradalom egyik vezetője. Felesége 1847-től Szendrey Júlia, egy gyermek apja.

Rövid felvezetőnkből is láthatjuk, hogy a nemzet költője számára nem volt ismeretlen a katonaélet. 1839. szeptember 6-án Sopronban belépett a 48. (Gollner) soryalozezredbe. Gyakori betegeskedése, „gyenge testalkat, hajlam a tüdőbajra és szívtágulásra” miatt 1841. február 28-án orvosi felülvizsgálatát követően elbocsátották a szolgálatból, végelbocsátója szerint „tisztességesen és becsületesen szolgált”.

Katona időszakából több verse maradt fenn, így a *Toborzó*, a *Búcsú*, a *Triolett*, az *Első szerelem*, a *Galga partihoz*, a *Honvág*, a *Dráván*, az *Álom*, a *Kuruttyó*, a *viszszatért* és *Az órágyhoz*, de későbbi verseiben is visszatekint katonaszolgálatára, mint például a *Katonaélet* és a *Szobámban* című költeményeiben.

Ezen két év szolgálat alatt Petőfi megkapta az alapkiképzést, eltanulta a katonáskodás alapfortélyait, látott kaszárnyát belülről is, illetve részt vett a Zágráb melletti hadgyakorlaton.

A szabadságharc katonája

Március 15-e ünnepelt költőjét 1848 márciusában Pesten nemzetőr-századosá választották. Ez azonban még nem az áprilisi törvények nyomán, hanem ad hoc módon létrejött nemzetőrség volt, így Petőfi századosi rendfokozata nem nyert megerősítést.

1848 szeptemberében az Egyenlőségi Társulattól szervezendő ezred századosa lesz, azonban ez az alakulat ténylegesen nem jött létre. Október 15-től viszont már hivatalosan is századosnak nevezték ki a Debrecenben alakuló 28. honvédszászlóaljhoz. A dolog paradoxonja, hogy a magyar kormányzat hivatalos lapjában, a *Közlönyben* „Petőfy Sándor nemzetőr százados honvéd századosá” történő kinevezése nyomdahibával, fordított „P” betűvel jelent meg.

Petőfi Sándor alig egy havi szolgálat után, 1848. november 17-től szabadságon tartózkodott. Mivel parancsoka sürgette, hogy vonuljon be tényleges szolgálatra a zászlóaljához, Petőfi november 24-én az alábbi kérelemmel fordult Erdődről az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz:

„Folyó hó 10-ke táján Nádoszi ezredes úrhoz írt levelemben fölkértem őt, hogy számomra néhány hétre terjedő szabadságot engedni vagy kieszközölni szíveskedjék. 17-kén zászlóaljunk Debrecenből Becskerekre indult; én őrnagyomat (miután egyáltalában nem eresztett Pestre, hogy ott szóval eszközöljem ki elbocsátatásomat) arra kértem, engedje meg nekem, hogy egy nappal később induljak. Megengedte, s én egy nappal később indultam, de nem zászlóaljám után, hanem ide Erdődre, mert

nem kételkedtem benne, hogy az elbocsátó levél egypár nap alatt úgyis meg fog érkezni hozzám, s eszerint hiába tenném meg a fáradságos és költséges utat Becskerekre. Nádoszi ezredes úr levelét ma kaptam meg, abban azonban egyéb nincs, mint hogy kéréssel a Honvédelmi-bizottmányhoz utasít. Én tehát ezennel kérem Önöket, Uraim, engedjék meg nekem, hogy jövő 1849-d évi februárius 1-ső napjáig zászlóaljamtól távol lehessenek.

Tények után ítélve tudhatják Önök, hogy patriotizmust senkitől a föld kerekéségén nem tanulok, ennél fogva föltehetik felőlem, miszerint a haza jelen viszonyai között csak a legfontosabb körülmények kényszeríthettek ezen kérelemre, és így remélem, hiszem, hogy azt Önök teljesíteni fogják. Szabadságra-jövelelem oka oly nagy, hogy ha az meg nem engedtetnék, kénytelen volnék a katonaságról végkép lemondani; annyival inkább bízom tehát Önökben, hogy a kívánt időre elbocsátanak. Amint nekem emberi kötelességem eljöni, úgy Önöknek polgári kötelessége engem elereszteni, mert a hazának minden emberére szüksége van és még inkább lesz, s így Önöknek nem szabad a haza szolgálatától egy kart sem elmozdítani, ha mingyárt oly csekély is az a kar, mint az enyém. - Hogy folyamodásom eredményét mind zászlóaljamban, mind magam egyszerre és minél előbb megtudjuk, talán méltóztatnának azt a Közlönybe igtatni.”

Petőfi, mint szolgálatát nem teljesítő százados, Debrecenben élt családjával. December 24-én pedig az alábbi levelet intézte Kossuth Lajoshoz az alföldi városból: „Tisztelt Polgártárs!

Honvéd törzstiszt
(Domonkos Imre rajza)

Nem kérek bocsánatot alkalmatlankodásomért, mert nem a magam, hanem a haza érdekében írom e levelet. Mindenki látja s Ön legjobban, hogy egynek vagyunk legnagyobb híjában, a vezéreknek. Ha sejtésem nem csal – s az én sejtéseim nem szoktak csalni – bennem van annyi erő, hogy, ha pályám nyílik, egyike leszek azon vezéreknek, kiknek Magyarország szabadságát fogja köszönni. Azért kérem Önt, nevezzen vagy neveztesse ki engemet őrnagynak, hogy minél előbb saját számadásomra és felelősségemre játszhassem a hazamentés nagy tragédiájában. Nevezzenek ki azon táborhoz, mellynek legnagyobb és legnehezebb tennivalói lesznek, mert az én erélyem és bátorságom ott éri tetőpontját, ahol mások kétségbeesnek. Legrosszabb esetben, ha a fatum könyvébe más volna írva, mint az én szívembe: szaporítani fogom azok számát, kik, ha életökkel nem hozhattak is hasznot a hazának, legalább halálukkal becsületére váltak. Ismétlem: e kérelmemre semminemű önérdek, egyedül a hazaszeretet ösztönzött. Ha ambícióból tenném ezt, millyen nyomorú ambíció volna az, hogy valaki őrnagyságért folyamodjék, ki máshol, mint én a költészetben, már régen generális. És épen ez, eddig

kivívott nevem kezeskedik afelől, hogy könnyelműen, komolyabb megfontolás nélkül bizony nem akarhatok olyan helyet foglalni el, hol eddigi szép híremet tönkre teheti a balsors. Őszintén nyilatkoztam, mintha magammal beszéltem volna, meg levén győződve, hogy, ha egyebet nem tesz is Ön, legalább nem fogja balra magyarázni soraimat. Ha jobbnak látja Ön kérésemet nem teljesíteni, szolgálni fogok a hazának, mint kapitány, vagy ha ezt is elveszik tőlem, mint közkatona. Ha pedig kinevez Ön őrnagynak (de honvédekhez, nem pedig nemzetőrökhöz) arra kérem, hogy ez januárius 1-jén történjék. Én csak februárius 1-jén mehetek rendeltetésem helyére, de igen ohajtom, hogy kineveztetésem az év első napjára essék, minthogy az születésem napja. Én nagyot tartok az illy kicsinységek felől. Isten önnel!

tisztelő polgártársa Petőfi Sándor kapitány a 28-ik honvéd-zászlóaljnál.”

Kossuth ez ügyben Vetter Antal tábornokhoz utasította Petőfit, aki a tábornok előtt olyan hanyag öltözetben jelent meg, hogy a felháborodott Vetter rendreutasítja. Ezt követően Petőfi Kossuth Lajoshoz január 17-én intézett újabb levelében súlyosan megsértette a tábornokot, áthelyezését kérte az erdélyi táborhoz vagy legalább néhány száz forintot, hogy megtanulhassa a katonáskodást József Bem vezérőrnagy oldalán.

Petőfi ezután január 25-én Szelindeken jelentkezett Bem tábornoknál, aki őt törzskarába osztotta be. Bem életrajzírója Schnür-Peplowski így mutatta be kettejük találkozását: „Bem nem szerette a »firkászokat«, az emigrációban is megvetéssel és gyanakvással figyelte őket, Varsó 1831-es kiűritésekor állítólag lovaglóostorával fenyegette őket.

Petőfi: »Tábornokom a kardomat rendelkezésre bocsátom!«

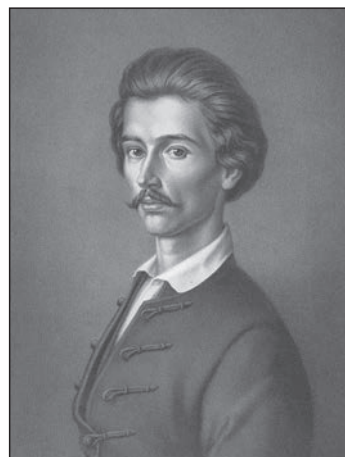
Bem: »Ezzel nem érem be. Nekem a szíved kell!«

Petőfi Bem segédtsíjtje lett.

Dercsényi Kálmán Mátyás-huszár főhadnagy így emlékezett meg Petőfi megjelenéséről: „[Bem] nagyon jó kedvvel fogadott, mellette volt Petőfi, éppen valami írással voltak elfoglalva. Bocsánatot kértem az öregtől, hogy beszélhessek Petőfivel, akit Pestről jól ismertem, de ő nem ismert fel káplári minőségemben. Megösmerttetvén magamat vele, eltávoztam.”

Bauer Lajos honvéd őrnagy visszaemlékezése szerint Petőfi a megérkezésekor összeállított egy rögtönzött dalárdát, amely a híres reformkori dalt, a »Búsul a lengyel« címűt énekelte, amely az ősz vezért elérékenyítette.

Imreh Sándor Mátyás-huszár emlékei szerint: „[...] az erdélyi fiatalság, tiszték, altiszték és közvitézek vegyesen, dalárdát alakítva, elébb Bemnél, azután Petőfi Sándornál tisztelegtünk január 26-án este. Harci- és más szép népdalokat énekel-

Petőfi Sándor
(Marastoni József
litográfiája)

tünk. Kedvenc dalunk volt akkor, a nemzeti dalokon kívül, a Búsul a lengyel és a Marseillaise című dal is.”

Petőfi részt vett az erdélyi hadsereg Dévágig tartó visszavonulásban. Február 4-én itt zajlott le a híres ütközet, melynek a költő is tevékeny szereplője volt. Erről számos visszaemlékezés írt, melyek közül néhányat szeretnénk idézni.

Az ütközet előtt: „Herrn Petőfi! Ma csatánk lesz, maradjon távol a csatatértől. Nem szeretném, hogy a magyar nemzet egyik jeles költője a csatatéren vérezzék el. Szót fogad-e?

Bem József
(Tyroler József litográfiája)

– Köszönöm a figyelmeztetést, tábornok úr – válaszolt Petőfi Sándor –, most szót fogadok, de azt nem ígérhetem meg, hogy mit fogok tenni akkor, amidőn az ágyúk dörgését fogom hallani. Hogy Bem tábornok és Petőfi Sándor közt ily rövid párbeszéd folyt alig egy pár perccel a vízaknai véres csata kezdete előtt, azt még akkoriban, a csata lezajlása után hallottam tiszteinktől. Én e párbeszédet közvetlenül nem hallottam, de ami azon csatában azután történt, annak szemtanúja voltam, azon eseményekre igen élénken emlékszem ma is.”

Az ütközet közben: „Jobbszárnyunkon gróf Bethlen Gergely alezredes parancsnokolt. Ott volt Petőfi Sándor is e szárnyon, ki tajtékzó paripáján hol a csatárlánchoz, hol mi hozzánk, lovasokhoz, hol ágyúinkhoz vágatott, s megvetve félelmet, halált, lelkesített, bátorított mindenütt. Petőfi sokak előtt feltűnt, nem ismerték. Ő nem viselt tiszti egyenruhát. Magyar polgári öltönyt viselt minden tiszti jelvény nélkül. Fejét hatalmas tollas Kossuth-kalap fedte, oldalán kardot hordott, ez alkalommal kivonva. Mi már ismertük őtet többen.”

„Minket gróf Bethlen Gergely alezredes rohamra vezetett az ellenségnek előrenyomuló lovasságára, de alig kezdtük azt meg, s alig úztuk vissza az ellenséges lovasságot, már »Megállj!«-t s visszavonulást vezényelt. Petőfi Sándor a más oldalon, aki nagy zajban, lármában nem hallotta gróf Bethlen vezényszavát, rohamra lelkesített, s eszerint lovas osztyályunk egy része rohanni, a más része pedig visszavonulni akart; midőn aztán felhangzott ismét gróf Bethlen alezredes dörgő vezényszava: »Vissza!«

Petőfi Sándor nem tudta, hogy a fővezértől visszavonulási parancs jött, ne hogy mi is elszakíttassunk avagy éppen foglyul essünk ágyúinkkal együtt, amelyekre akkor oly nagy szükségünk volt.

... Petőfi Sándor velünk egyszerre érkezett ki a magaslatra s szintén a fővezér környezetéhez csatlakozott. Ő ez alkalommal nyergeletlen lovon ült; egy pokróc volt csak lován, lekötővel leszorítva. Hogy a nyereg lefordult-e lováról, avagy más lóra kellett hamarjában ülnie?, nem tudom. Petőfi és gróf Bethlen Gergely alezredes közt

– midőn felérkeztünk – heves vita támadt visszavonulásunk miatt, de az azonnal elenyészett, midőn Petőfi megtudta, hogy az Bem tábornok egyenes parancsára történt.” (Imreh Sándor visszaemlékezése)

Az ütközet után a tábornok február 8-án futárként Debrecenbe küldte Petőfit. Február 17-én Mészáros Lázár hadügyminiszterrel történt összeütközése következtében, mivel a tábornok megróttá őt, hogy nyakkendő nélkül jelent meg nála kihallgatáson, melyre a költő gúnyos hangú versben replikázott, leköszönt rangjáról.

Érdemes idéznünk a költeményt:

Nyakravaló

Nyakravaló nélkül akarod megvédeni hazádat?
 Oh te számár te, minő ostoba képzelet ez!
 Honszeretet, bátorság s más, mind kófic: az a fő
 A katonában, hogy nyakravalója legyen.
 Mészáros Lázár, akitől én ezt tanulám, s ő
 Tudja, hogy a legfő hősben a nyakravaló,
 Mert hisz az ő hada, mely hősleg megfutamúlt volt,
 Egytül-egyig mind, mind nyakravalóba' vala.
 Nyakravalótanok, takarodjatok a csatatérrül...
 Éljen Mészáros s éljen a nyakravaló!

Debrecen, 1849. február 18–20.

A történetek után Petőfit elbocsátották a honvédségtől. Ezt követően március elején Medgyesen ismét szolgálatra jelentkezett Bemnél, aki újabb megbízással Kolozsvárra küldte. Április 1-jétől újra a tábornok mellett szolgált, aki ismét századossá és segédtsíztjévé nevezte ki, majd kitüntette a katonai érdemjel 3. osztályával (április 8.). Jelen volt a temesközi hadjáratban.

Ekkor született egyik verse, amely a székelyföldi kiegészítésű zászlóaljak hősiességének állított emléket:

A székelyek

Nem mondom én: előre székelyek!
 Előre mentek úgyis, hős fiúk;
 Ottan kíván harcolni mindegyik,
 Hol a csata legrémesebben zúg.
 Csak nem fajult el még a székely vér!
 Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

Ugy mennek a halál elébe ők,
Amint más ember menyegzőre mén;
Virágokat tűznek kalapjaik
Mellé, s dalolnak a harc mezején.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

Ki merne nékik ellenállani?
Ily bátorságot szívében ki hord?
Mennek, röpülnek, mint a szél, s üzik
Az ellenséget, mint a szél a port!
Csak nem fajult el még a székely vér,
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér!

Karánsebes, 1849. április 17.

Május 3-án Bem őrnaggyá léptette elő Petőfit, majd május 4-én futárként ismét Debrecenbe küldte. Itt Klapka György vezérőrnagy, ideiglenes hadügyminiszter felelősségre vonta Bem tábornok gróf Vécsey Károly tábornokot elmarasztaló levelének közzététele, valamint az őrnagyi rendfokozat illetéktelen használata miatt. Kétségbe vonta a költő állítását, miszerint a Vécseyt illető levél megjelentetése a sajtóban a tábornok utasítására történt, s hogy Bem valóban kinevezte őt őrnaggyá, mivel érvénybe lépéséhez a kormányzó, Kossuth Lajos jóváhagyása még hiányzott.

A becsületében megsértett Petőfi ismét leköszönt rangjáról (május 6.), majd Klapka utasítását figyelmen kívül hagyva – miszerint ügye kivizsgálásáig maradjon Debrecenben –, apja halála miatt Pestre utazott. Itt Klapka háziőrizetbe vétette, azonban Görgei Artúr tábornok, hadügyminiszter közbelépésére szabadon engedték. Május 27-én Nagyszalontáról ismételten bejelenti lemondását tiszti rangjáról, melyet – őrnagyi rangját elismerve – június 28-án fogadott el a hadügyminisztérium.

Az orosz intervenció hírére Petőfi úgy döntött, újra fegyvert fog, és július 18-én Erdélybe indult. Július 25-én Berecken jelentkezett Bemnél, aki július 29-én jelentette a hadügyminisztériumnak, hogy Petőfi – mint segédtsíztje – ismét szolgálatba állt. Konkrét beosztást és feladatot azonban még nem kapott a költő. Bem parancsa ellenére – aki óvni szeretne volna őt, s ezért a Marosvásárhelyen való maradásra utasította – július 30-án csatlakozott a Segesvár felé induló sereghez.

Gyalóky Lajos százados így emlékezett Petőfi utolsó napjairól: „Számos könyomatú képekben, melyeknek kiadója a magyar nép kegyeletével üzérkedett és úgy műérték mint történeti hűség tekintetében nagyon gyarló rajzok által, az emberek zsebet meglopta, valamint több rendbeli illusztrációkban, Petőfi életének utolsó jeletere úgy ábrázoltatik, mintha ő akkor aranygalléros honvéd őrnagyi ruhában, magasan lengő tollas kalappal fején, hol gyalog, hol büszke ménen lovagolva, villogó karddal küzdött volna, az őt megtámadott orosz dzsidások ellen.

Én nem tudom, hogy Petőfinek általában volt-e őrnagyi ruhája; mert én őt ilyenben sohasem láttam; hanem azt határozottan tudom és bizonyítom, hogy Petőfinek egész felső öltözetét azon szerencsétlen napon, egy vitorlavászonból készült blouse, mellény és nadrág, továbbá egy sűrű köpeny képezte, fején egyszerű katona tiszti sapka volt, válláról pedig egy szíjon függő sárga bőrtáska lógott.” Majd más helyen így folytatta: Egy kocsin ült, majd, amikor: „Mint a nemes harci mén, mely a rohamot jelző kürt szavára, ideges lázzal röpül előre, Petőfi is a csata első jelét meghallva, üléséből izgatottan felpattant, a kocsiából búcsúzás nélkül leugrott, és sebesen előre szaladt.”

A szabadságharc költője 1849. július 31-én hősi halált halt a segesvári ütközetben.

Bem tábora Szászsebesnél

(Litográfia, Armee-Bulletin XXIV. lapja)